

HENRI BRUNING SCHRIJFT OVER:

ALBERT HELMAN

Het is thans ruim drie jaar geleden, dat ik op deze plaats Albert Helman's novelle „Ratten” besprak, en bij die gelegenheid vaststelde wat ik tevoren ook reeds elders als mijn meening naar voren had gebracht, n.l. dat deze schrijver, ondanks zijn vele en ljjvige romans, nog steeds niet had bewezen een romanschrijver te zijn. Wat mer destijds echter slechts kon zeggen op gevaar af het investief „nijdar” (of soortgelijke lievheden) naar zijn hoofd geslingerd te krijgen, hoorn thans vrij algemeen als conclusie een oordeel verkondigd worden. Men kan wel zeggen, dat Helman, als romanschrijver, niet meer geaccepteerd wordt, — tenzij dan op de wijze van Cola Debot, die onlangs verklaarde, dat Helman (het klinkt wat bevremdend na zooveel romans) nog steeds een romanschrijver „in wording” is. Indien men Helman's oeuvre met eenige nauwlettendheid gevolgd heeft, moet men toegeven, dat er voor dat oordeel iets te zeggen is. Helman's romans vertoonen inderdaad vooruitgang, een „worder” (en gelukkig geen verworden). Ik geloof bovendien, dat Helman er nog wel eens in slagen zal een goede, misschien ook wel een bijzonder goede roman te schrijven, — maar een romanschrijver in de eigenlijke betekenis, een geboren romancier, een auteur, voor wien de roman de meest eigen, de meest persoonlijke en organische uitingsvorm is, is hij niet. Ik meen zelfs, dat deze kunstvorm hem van nature vreemd is, een huid waar hij inkruipt, doch die hem niet (aan het lijf gegoten) „zit”. Helman is lyrisch en meditatief, ook in den zin, dat de werkzaamheid van zijn ongetwijfeld opmerkelijke intelligentie onmiddellijk zijn lyrische ader in beroering brengt, en dat hij zich eerst „op dreer” voelt komen, als hij zich kan overgeven aan de gevoelsstroom van zijn mijmerende peuzen en droomen — ver voorbij de exacte uitkomsten, waartoe zijn analytisch intellect geraakte. Daarmede bevindt hij zich tevens buiten de grenzen van der eigenlijke roman. Het is eerst buiten deze grenzen, dat Helman „zichzelf” wordt, dat hij vrijer, ongedwongener ademhaalt, en het is daarom, dat ik Helman geen romanschrijver kan noemen. Dit blijkt trouwens reeds overduidelijk uit de wijze waarop zijn romans mislukken. Zij mislukken zonder flair en, zelfs na zooveel deelen, die een ander alle denkbare routine zouden hebben verschaft — met een aandoenlijke openhartigheid. Niettemin is het geenszins uitgesloten, dat Helman nog eens een aanvaardbare roman schrijft, maar er moet dan toch nog heel wat gebeuren, en, eerlijk gezegd, eigenlijk vind ik het maar tijd verspillen; en zelfs ná zoo'n goeden roman zou men niet kunnen zeggen, dat Helman een romanschrijver-in-wording is geweest. Zijn talent ligt elders. Hij slooft zich af op een genre dat het zijne niet is. Hij had moeten voortgaan met boeken als Zuid-Zuid-West; dit genre — zoo geheel strookend met zijn lyrisch meditatieve natuur — had hij moeten perfectioneeren; in deze richting verdergaande, had hij, met het rijpen van zijn gaven, met de verdieping en verrijking zijner levensbezinning, prachtige, geheel eigen en eenigdingen kunnen bereiken. En daarnaast had hij iets bijzonders kunnen presteeren als novellist, als schrijver van kleine, ije schetsen, gelijk er enkele voorkwamen in zijn „Hart Zonder Land”, schetsen, welke er enkele voorkwamen in zijn „Hart Zonder Land”, schetsen, welke gedragen werden door een bijna broze levenswijsheid, die nochtans vol zwaarwichtigheid was, en vaak van een groote, dramatische levensspanning getuigde. Nog altijd staat deze weg voor hem open, nog altijd liggen hier zijn kansen te wachten. — maar ik vrees soms, dat hij geblogeerd wordt door de zonderlinge passie (eerzucht?); te bewijzen, dat ook hij kan wat anderen kunnen, en dat hij dit minstens zoo goed kan; ik vrees soms, dat hij niet eerder tot „zichzelf” inkeert, tot zijn speciale, en geheel aparte mogelijkheden, dan wanneer hij dit bewijs — maar één „bewijs” zegt hier niets — geleverd heeft. Tot op heden is hem dit niet mogen gelukken, en er zal nog heel wat water naar zee moeten stroomen vooraleer „zijn” „romans” op tafel voor ons ligt. Ten eerste zou hij, van elke honderd bladzijden, lyriek er minstens tachtig moeten schrappen; vervolgens zou hij zijn gestalten niet allereerst beschrijvend, omschrijvend, maar door hun eigen handelen en denken voor ons geestesoog moeten oproepen. Maar hiermede naderen wij Helman's hachelijkste opgaa. Zoolang hij zijn gestalten beschrijft, psychologisch ontleeft en verklaart, is hij goed, soms zelfs voortreffelijk, maar zoodra hij ze loslaat om ze hun eigen leven te laten leiden, verliezen ze spieren en beenderen, verdwijnt er vervluichtigt hun contour, en praten en denken zij feitelijk allemaal eender; allen schulven zij dan, de een na den ander, Helman's dramatisch-lyrische levensoverpeinzingen binnen; er mogen kleine variaties zijn in hun visie, een eigen toon, een eigen structuur, een eigen vorm, een eigen wordingsgeschiedenis hebben deze variaties niet. Het is voortdurend Helman, die aan het woord is in hen; het is voortdurend Helman, die rollen „verdeelt”, en elke rol van een afzonderlijke portie van Helman's eigen denken voorziet. Het is volkomen aanvaardbaar als Helman, in zijn jongste roman, „Het Vergeten Gezicht”¹⁾, op bidz. 10 schrijft: „Was het heimelijkst verlangen van den zeeman niet de geborgenheid in den schoot van het maagdelijke, ongeschonden land? Daarom riepen de diepe bodems hem, onafgebroken; land, overspoelde aarde, maar áárde”, maar matrozen die in soortgelijke termen een soortgelijk denken cultiveeren, zijn volkomen onaannemelijk. Wat te denken van een zeeman, die zijn „kleine, wijd-uitgewaaide treurigheid”, zijn „vage treurigheid” aldus „bewoort”: „Te weten dat ik voortaan in dit wijde, onbeschreibare moet leven; treurigheid die uit zichzelf voortkomt, — als een slang die hongerig aan zijn staart knaagt; triestheid zonder betekenis; pijn der planten.” Op bidz. 7: lezen wij: „Je moest vleugels hebben, om eerst recht op het water te kunnen leven,” bedacht Rufino (de matroos). „De insecten hadden vleugels, de zellschepen en de meeuwen; daarom waren zij daar in hun element. Zo hij even licht kon zijn, een Ariël, een luchtwezen, zou hij ook daar kunnen leven. Zijn zwaarte was het aardse in hem,

dat hij moest verliezen om te kunnen wederkeren tot zijn oorspronkelijke middenstof.” Dergelijke overpeinzingen vindt men bij tientallen in dit boek, en niet alleen bij Rufino.

Een roman eischt eigenlijk precies het tegenovergestelde van alles wat Helman tot nu toe verwerkelijkt heeft, en ook het tegenovergestelde van wat hijzelf is. Helman is nadrukkelijk passief; een roman eischt een actieve, blijvend-dynamische belangstelling voor de werkelijkheid der menschen. Helman's aandacht daarentegen wordt voortdurend en onweerstaanbaar getrokken naar een wereld buiten de onze, naar een zweven boven onze wereld, een cosmisch planeeren waarin de mensch en het menschelijke (en dus ook „de roman”) reeds overwonnen, „overwonnen standpunten” zijn, verschrompelen, hun glans verliezen, afsterven, onbetekenend worden. Op zich is hier natuurlijk niets op tegen, integendeel, maar het blijft ondoenlijk, als men die wereld „voorbij de wegen” zoo onverdeeld behoort als Helman's diepste wezen, nog romans te schrijven; deze eischen een sterk, levend dualisme. Helman als romanschrijver vind ik au fond iets even ondenkbaars als een A. Roland Holst, die romans zou gaan schrijven, of als een Noto Soeroto, die zijn fluisteringen van den avondwind zou prijsgeven voor de dynamiek van het Westen. Als ik nochtans meen, dat het Helman nog wel eens gelukken kan een goede, of zelfs voortreffelijke roman te schrijven, dan denk ik aan een boek als „Mijn Aap Schreit”. Een schepping in dien geest acht ik zeer zeker mogelijk. — maar dan bij wijze van uitzondering, en dus geenszins bewijzend, dat Helman een (geboren) romanschrijver is. Zooals de zaken thans staan, is Albert Helman voor mij nog altijd een zeer belangrijke en gevoelige geest, die zijn uitingsvorm nog steeds niet gevonden heeft, of die aan zijn speciale mogelijkheden — moedwillig — voorbij ging.

Als steeds is Helman op zijn best in zijn natuurbeschrijvingen, of in fragmenten als het navolgende:

„In korte tijd leerde Rufino die plaatsen vinden waar meer rust heerste, en nog een schaduw van Tenochtitlan tussen de vervallen huizen waarde. De kerkjes hadden hier niet meer de pronkerige bruin-grijze barok van elders in de stad, en niet het schiefsgezakte, half in de bodem weggezokene, waardoor het scheen alsof de kerkgangers in een kelder daalden. Er waren pleintjes waar de speelgoed-kleine witgekalkte kerkjes geheel afzonderlijk stonden, met lage torens als de horentjes van ingeslapen dieren, in de schaduw van wat hoge bomen. Dat herinnerde aan de dorpen, en het was heel vreemd te weten, dat slechts enkele minuten verder trams voorbij smertten en auto's raasden, drukke markt gehouden werd en des nachts de lichtreclames gloelden.

Deze pleintjes lagen eeuwenlang terug; hier heerste werkelijk tijdeloosheid. Indianen kwamen soms voorbij in witte blouses, net als hij verdoemd in deze stad, en plotseling weer thuis. Ze zaten op het gras onder de bomen, in de veilige nabijheid van het kerkje, en aten van het weinige dat ze hadden meegebracht. De vrouwen nog met lichte opgewondenheid op hun gezicht, uit drukke wijken overgehouden; de mannen waardig, ingehouden, nu en dan wantrouwend onziend of er geen gendarme aankwam.

Het was gemakkelijk, té gemakkelijk, met zo weinig schreden van de ene wereld in de andere te stappen. Dit onsamenhangende, dat was de diepe, innerlijke onrust van de stad. Geen der bewoners wist, in welken tijd hij leefde. Op plaatsen waar men de antieke steden ontgraafte, moest dezelfde onrust heersen, als bezoekers met hun auto's in de eeuwenoude stilte aangereden kwamen, en hun stemmen met de harde silben van een nieuwe taal de oude echo's wekten. Hieron ook het woordeloze twisten en de onzichtbare vijandigheid der menschen. In de autobussen, bij het kruisen van de straten, bij de stallettes; het waren menschen uit verschillende eeuwen, uit Tenochtitlan en Mexico uit Córdoba en uit New York, Azteken uit vergeten dorpen in de bergen, en cosmopolieten uit het Noorden. Zij konden elkander niet verstaan, en reageerden met doffe haat.”

Dergelijke stukken zijn van een volkomen zuivere gevoeligheid. Ongemeen-prachtig, en grootsch ook, is de beschrijving van het Mexicaansche berglandschap.

HENRI BRUNING.

1) Nijgh & van Ditmar N.V., Rotterdam, 1938